

Христина СНІГУР

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Досліджено етапи науково-технічного прогресу. Визначено принципи інноваційної політики підприємств. Запропоновано регулятори механізму реалізації інноваційних напрямів діяльності підприємств.

Структурна перебудова економіки, орієнтована на використання інтелектуальних ресурсів і розвиток високотехнологічних виробництв на протигагу матеріало- і енергоємним виробництвам, передбачає створення умов для безперервного оновлення технологій і продукції, зростання освітнього рівня населення і вдосконалення управління шляхом нововведень (інновацій), заснованих на новітніх наукових знаннях.

Питання, пов'язані із загальною теорією інновацій, розробкою, аналізом і оцінкою ефективності інноваційних проектів, розкриті в наукових роботах таких авторів, як І. Балабанов, С. Валдайцев, Л. Водачек, В. Воробйов, П. Завлін, С. Ільєнкова, А. Казанцев, Г. Ковальов, Е. Мединський, Н. Молчанов, А. Муравйов, Р. Фатхутдінов, М. Хучек, І. Ансофф, Р. Гріффін, Дж. Мурхед, С. Роббінс та ін.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що взаємодія інноваційної та виробничої діяльності могли б зробити значний внесок у довгострокове відродження економіки країни, але управління інноваційною діяльністю може бути успішним лише за умови детального вивчення інновацій, аналізу процесу організації інноваційної діяльності, вивчення досвіду передових вітчизняних і зарубіжних підприємств.

Науково-технічний прогрес – це безперервний процес придбання і накопичення наукових знань про навколишній світ і на їх основі удосконалення діючих, створення і впровадження прогресивних засобів і предметів праці, технологічних процесів і форм організації виробництва.

НТП розглядається як цикл “наука – виробництво”, що охоплює низку стадій:

– фундаментальні дослідження. Мета цієї стадії – отримати нові знання про закономірності розвитку природи і суспільства, на основі яких виявляються нові шляхи прогресу техніки, економіки, організації виробництва. В результаті фундаментальних досліджень з'являються гіпотези, теорії. Продукти праці дослідників, результати діяльності колективів і виконавців фундаментальних досліджень відображені в авторських свідоцтвах на відкриття і винаходи, в монографіях, статтях, підручниках, навчальних посібниках, звітах, пропозиціях. Їх використовують для подальшого розвитку науки, підготовки фахівців з вищою освітою, кандидатів і докторів наук, в прикладному плані – для подальшого розвитку ідей і пропозицій на стадії прикладних досліджень з метою визначення можливості матеріалізації одержуваних результатів. Фундаментальні дослідження проводять

інститути Академії наук України державні університети, галузеві науково-дослідні інститути і ВНЗ країни;

– пошукові дослідження. Це наукові роботи з вибору ідей, що представляють інтерес суспільства на сучасному етапі його розвитку, тобто виявляються техніко-економічні можливості і конкретні шляхи практичного застосування у відповідних сферах економіки принципово нових для них способів і засобів виробництва продукції. Кінцеві результати мають цілком конкретний характер і видаються у вигляді звітів, технічної документації, макетів експериментальних і дослідних зразків;

– прикладні дослідження. На цій стадії проводять теоретичні й експериментальні дослідження, з'являється інформація про можливості створення нової техніки, технології і продукту, створюється схема конкретного зразка виробу;

– дослідно-конструкторські роботи. Виготовляється дослідний зразок або установка для виробництва нової продукції, готується відповідна документація;

– освоєння і впровадження у виробництво. Технологія нового виробництва. Проводяться проектні, будівельно-монтажні і пусконаладжувальні роботи.

Кожна стадія характеризується специфічними завданнями, особливим підходом до їх вирішення, певним складом і рівнем кваліфікації учасників, вибором певних засобів і предметів праці, матеріальними і фінансовими ресурсами, різними формами об'єднання виконавців і управління їхнього діяльністю.

З поняттям НТП тісно пов'язане поняття науково-технічного потенціалу підприємств. Науково-технічний потенціал підприємств є сукупністю науково-технічних кадрів, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів, необхідних для створення і реалізації досягнень НТП в на-

родне господарство. Він є одним з об'єктів державного регулювання, а отже, прогнозування і планування. Держава виступає як інститут, що фінансує, організовує і керує його розвитком.

В широкому значенні під інноваціями розуміють нові технології, види послуг, продукції, нові організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, фінансового й іншого характеру.

По суті, значення всієї економічної реформи полягає в створенні умов для підвищення сприйнятливості економіки до інновацій, розвитку інноваційного підприємництва і забезпечення економічного зростання за рахунок використання досягнень науки і техніки. Це зумовлює необхідність активізації інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність підприємств – це діяльність із розробки й освоєння результатів досліджень, що підвищують ефективність способів і засобів здійснення конкретних процесів, у тому числі освоєння виробництва нової продукції і технологій.

Інноваційна сфера охоплює, по-перше, безпосередньо сам об'єкт інновацій; по-друге, її суб'єкти – підприємців, а також систему, що забезпечує просування інновацій до стадії їх реалізації (управління, інфраструктура, фінансова й інвестиційна підтримка) [1, 89].

З метою активізації інноваційної діяльності підприємств розробляється інноваційна політика, яка представляє сукупність принципів і заходів, що забезпечують створення сприятливого інноваційного клімату в країні. Інноваційна політика є складовою частиною соціально-економічної політики. Вона повинна об'єднувати науку, техніку, виробництво, споживання, фінансову систему, освіту і бути зорієнтована на використання інтелектуальних ресурсів, розвиток високотехнологічних виробництв і пріоритети економіки.

Зазвичай розрізняють три головні об'єктивні джерела утворення пріоритетів.

1. Зростаюча обмеженість виробничих ресурсів і виникнення на цій основі проблем поточної і передбаченої незбалансованості в народному господарстві. Чим більше обмежений який-небудь вид ресурсу, тим більше науково-технічний прогрес має бути сконцентрований на економії і заміщенні даного виду ресурсу.

2. Формування "точок зростання", тобто створення і впровадження новітніх технологій, організаційно-технічних заходів, які дають змогу забезпечити досягнення більш високих результатів розвитку за мінімальний проміжок часу.

3. Усунення або зменшення ступеня дії соціальних обмежень, пов'язаних із здоров'ям, умовами праці і побуту людини, необхідність підтримки екологічної рівноваги.

Конкретні напрями пріоритетності також класифікуються за окремими групами, у тому числі:

1) науково-технічні пріоритети вищого порядку. Основним критерієм їх відбору є відповідність конкретній меті розвитку суспільства в найближчій і віддаленій перспективі;

2) окремі інноваційні проекти, які пов'язані з вирішенням завдань, як правило, короткострокового характеру, але мають велику актуальність для галузі, суб'єктів господарювання;

3) найважливіші види імпорту технологій, тобто використання політики запозичення найважливіших технологічних розробок або закупівлі підприємств "під ключ". Основна вимога полягає в тому, щоб забезпечити швидко окупність валютних коштів, що витрачаються, і досягати "прориву" на конкретному напрямку НТП [2, 17].

Окрім загальнодержавних пріоритетів формуються аналогічні їм і на рівні регіонів.

Серед пріоритетних напрямів інноваційної діяльності підприємств вирізняються: ресурсозберігаючі технології, нові матеріали і джерела енергії; підвищення конкурентоспроможності продукції машинобудування і радіоелектроніки, розширення експорту і заняття нових ніш світового ринку; імпортозаміщення виробництва; інформатика; телекомунікації і зв'язок; енергетика і транспорт; переробка і зберігання сільськогосподарської продукції; охорона навколишнього середовища [3, 27].

Орієнтація науково-технічного прогресу на виробничі потреби підприємств доповнюється селекцією окремих напрямів розвитку науки і техніки відповідно до їх передбачуваної ефективності, включаючи строки отримання ефекту. Зважаючи на різний ступінь зрілості окремих технічних рішень і економічної окупності, послідовність їх реалізації узгоджується з реальними фінансовими й іншими можливостями.

Інноваційна політика підприємств базується на таких найважливіших принципах, як:

– визнання моделі інноваційного розвитку економіки як пріоритетної;

– створення державою економіко-правових умов і економічних механізмів, що забезпечують перетворення інновацій у важливий чинник економічного зростання;

– максимальне використання ринкових механізмів активізації інноваційної діяльності і підприємництва, створення рівних стимулів для всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності;

– ефективний розвиток і використання власного науково-технічного потенціалу і його реформування відповідно до мети економічної політики;

– оптимальне поєднання інтересів розробників, виробників продукції і інвесторів, визнання об'єктів інтелектуальної власності джерелом доходів [4, 112].

Реалізація цих принципів вимагає проведення експертизи і формування законодавства з точки зору найефективнішого стимулювання інноваційної діяльності і забезпечення розвитку інноваційних процесів на підприємствах промисловості, сільського господарства і соціального комплексу.

Ефективний інноваційний розвиток підприємств передбачає широкий вибір інноваційних ідей і проектів.

Джерелами ідей можуть бути дослідження і розробки на вітчизняних підприємствах, досягнення світової науки і технології, що залучаються шляхом закупівлі ліцензій, придбання або лізингу технологічного устаткування (довгострокової оренди машин, устаткування, споруд або видача устаткування напрокат), "ноу-хау" (технічні знання, досвід, документація), передача яких обумовлена підписанням ліцензійних договорів та інших угод.

В Україні триває розвиток системи страхування інноваційних проектів підприємств, інформаційної системи про передові технології і стан ринків, венчурних проектів, кваліфікованого інжинірингу, консалтингу й аудиту. Передбачається забезпечення захисту прав на результати інтелектуальної праці, розвиток малого науково-інноваційного підприємництва, тобто сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов для виникнення нових підприємств, зайнятих створенням і комерціалізацією науково-технічних нововведень.

Необхідно створити відповідний рівень стандартизації, метрології і сертифікації, ефективної патентної системи, що забезпечує захист прав на результати інтелектуальної праці на підприємствах.

Механізм реалізації інноваційних напрямів підприємств передбачає також використання різного роду регуляторів: пільгового оподаткування у науковій сфері,

субсидювання, пільгового довгострокового кредитування розробників і споживачів науково-технічної продукції, збільшення витрат на НДДКР, стимулювання праці науковців, здійснення підготовки кадрів [5, 86].

В сучасних умовах, коли розвиток науки і техніки досяг виключно великих масштабів, жодне підприємство країн, навіть таких, як США, Японія, Німеччина, Росія, з їх величезним науковим потенціалом, не в змозі забезпечити розвиток усіх напрямків науково-технічного прогресу. Потрібна наявність широких зв'язків із зовнішнім світом, науково-технічна спеціалізація, участь у світовому поділі праці, ефективне використання зарубіжного науково-технічного досвіду.

Зарубіжний досвід свідчить, що в періоди уповільнення економічного зростання в країнах не знижують, а, навпаки, збільшують витрати на науку, технологічне переоснащення виробництва, підготовку кадрів, орієнтованих на інноваційну діяльність. Витрати на НДДКР у 2008 р. збільшилися вдвічі порівняно з 2000 р. [6]. Передбачається посилення прямої підтримки сфери НДДКР бюджетними коштами з доведенням їх частки в загальному обсязі фінансування до 50% і здійснення переходу до фінансової підтримки інноваційних проектів, а також створення фондів для фінансування НДДКР. Збільшення витрат на науку сприятиме зниженню відтоку фахівців із науково-технічної сфери, створенню нових науково-інноваційних підприємств і розвитку інноваційної діяльності.

Для ефективного управління інноваційними процесами необхідний моніторинг, оцінка інноваційної діяльності, прогнозування НТП, розробка державних, галузевих, регіональних і міждержавних науково-технічних програм і механізмів їх реалізації.

Література

1. Медынский В. Г. *Инновационный менеджмент: Учеб.* – М.: Инфра-М, 2005. – 268 с.

2. Афонин И. В. *Инновационный менеджмент: Учеб. пособ.* – М.: Гардарики, 2005. – 224 с.

3. Череп А. В. *Необходимость здійснення інноваційної діяльності // Проблеми трансформаційної економіки: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 28–30 трав. 2009 р.* – Дн-ськ: Національний гірничий університет. – Т. III. – С. 27–28.

4. Василенко В. О., Шматько В. Г. *Інноваційний менеджмент: Навч. посіб.* – К.: ЦУЛ, 2005. – 440 с.

5. *Інноваційні процеси в системі державного управління і місцевого самоврядування / М. В. Афанасьєв, Л. Г. Шемаєва, Л. Й. Аведян, Л. Ю. Гордієнко.* – Х.: ХНЕУ, 2006. – 210 с.

6. Воробьев П. В. *Формирование механизма рыночной адаптации инфраструктурно-оборонных отраслей в условиях конверсии (на примере военно-строительного комплекса): дис. ... кандидата экон. наук: 08.00.05.* – Ростов н/Д, 2000. – 142 с.